

IMPROPRIETĂRIEA ÎNSURĂTEILOR PE MOȘIILE STATULUI DIN JUDEȚUL NEAMȚ (1878—1879)

de GHEORGHE TÂNASE

Împroprietărirea însurăteilor și înființarea de sate și comune noi pe domeniile statului, cu preocupări vădite de sistematizare și modernizare rurală, sînt rezultatul aplicării prevederilor cuprinse în articolele 5 și 6 ale legii agrare din august 1864.

Conform articolului 5 al acestei legi, locuitorii care „prin învoieli speciale cu proprietarul moșiei” posedau numai „casă și grădină în sat fără a fi clăcași”, aveau „facultatea de a primi pămînt pe moșiile statului”. Articolul 6 preciza că mai aveau dreptul de a se „strămuta pe moșiile statului cele mai apropiate foștii clăcași rămași fără pămînt din cauza strîmtimii moșiilor”, precum și însurăteii „ce nu vor avea locuri în cuprinsul legilor în ființă”¹. Aceste categorii de țărani² urmau să primească pămînt pe calea vinzării de loturi mici la maximum de 12 pogoane pentru o familie, din domeniile statului. Prețul unui pogon se stabilea la 5 galbeni, plata urmînd a se face în timp de 15 ani. Cumpărătorii n-aveau dreptul să-și înstrăineze loturile timp de 30 de ani decît la alte familii de săteni³.

Din aceste dispoziții se desprind pregnant limitele legii agrare. Legea rurală din 1864, crușînd proprietatea mare a particularilor, a trecut dreptul de împroprietărire a însurăteilor de la proprietari la stat. Deoa-

¹ Sturdza-Scheeanu, C. D., *Acte și legiuri privitoare la chestia țărănească* seria I, vol. II, București, 1907, p. 893—894.

² Termenul de însurăței dat țăranilor împroprietăriți conform articolelor 5 și 6 din legea rurală din 1864 este prea *strîmt*, întrucît sfera beneficiarilor cuprinde și alte categorii de săteni. Cu toate acestea, ne vom folosi și noi de acest termen, ca unul care s-a impus în literatura de specialitate odată cu reforma din 1864 și, mai ales, avînd în vedere faptul că împroprietăriții articolelor 5 și 6 din legea agrară se compun în cea mai mare parte din însurăței.

³ Sturdza-Scheeanu, C., D., *op. cit.*, p. 901—902.

rece prin legea agrară din 1864 moșierimea devenise proprietară absolută asupra pământului, dispozițiile privitoare la vânzarea moșiilor statului erau menite să garanteze pe viitor integritatea marii proprietăți. Improprietărirea însurăteilor se putea face, deocamdată, din domeniile statului, ceea ce nu leza direct interesele economice ale fiecărui moșier în parte, prin neatingerea integrității moșiilor particulare.

În acest scop, atenția țăranimii trebuia îndepărtată de moșiile particulare și îndreptată asupra celor ale statului, socotite drept o rezervă pentru satisfacerea nevoii de pământ a țăranilor neîmproprietăriți și ca o supapă de siguranță pentru mișcările țărănești⁴.

Din alte prevederi ale legii rurale potrivit cărora „pentru lichidarea obligațiunilor comunale rurale, Guvernul este autorizat a vinde loturi pe moșiile statului la însurăței, precum și la țăranii care se vor afla în cazul art. 5 și 6⁵, rezultă că vânzarea loturilor mici nu era subordonată necesității satisfacerii nevoii de pământ a țăranimii, ci găsirii unor mijloace capabile să asigure plata bonurilor rurale deținute de moșierime⁶.

Lupta desfășurată de țărani împotriva modului abuziv în care se aplicase legea rurală din 1864 a determinat burghezia și moșierimea să aplice prevederile cuprinse în art. 5 și 6 din această lege, referitoare la improprietărirea însurăteilor. Moșierii au amînat aplicarea acestor articole, crezînd că însurăței vor accepta să muncască în dijmă pe pământul lor sau pe cel al părinților improprietăriți în 1864 și că, în cele din urmă, își vor vinde forța de muncă.

Ei mai sperau că dacă vor amîna improprietărirea însurăteilor vor avea timpul necesar să intre în posesia pământului destinat de stat acestor tineri, că vor avea posibilitatea refacerii moșiilor pe seama domeniilor statului, că proprietatea moșierească se va întări.

Dispozițiile privitoare la improprietărirea însurăteilor prezintă un interes deosebit și prin faptul că în ele își au originea noile așezări rurale de tip modern apărute pe domeniile statului. Improprietărirea însurăteilor ocupă un loc important în evoluția problemei țărănești. Cu toate acestea, problema însurăteilor nu a constituit obiectul unei cercetări speciale.

Din trecerea în revistă a lucrărilor și articolelor vechii istoriografii în problema agrară, care fac referiri la însurăței, observăm că

⁴ Vezi Rusu, M., V., *Din politica agrară a regimului burghezo-moșieresc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Legile de vânzare a bunurilor statului din anii 1866 și 1868*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Iași, Editura Academiei Republicii Populare Române, I, 1964, p. 117—128.

⁵ Sturdza-Scheeanu, C., D., *op. cit.*, p. 901.

⁶ Rusu, M. V., *op. cit.*, f. 118.

aproape toți autorii⁷ au criticat aplicarea defectuoasă a legii rurale, dar — cu excepția lui Ion Ionescu de la Brad⁸ și într-o măsură a lui Radu Rosetti⁹, — n-au putut explica suficient de convingător cauzele obiective care au dus la improprietărirea însurăteilor, modul concret de aplicare a articolelor 5 și 6 în diferitele județe ale țării, faptul că și această improprietărire a fost subordonată intereselor marilor proprietari.

⁷ N. Vrabiescu scria că „Țăranii au fost înșelați” atît cu ocazia reformei din 1864, cît și în 1878, cu ocazia aplicării articolelor 5 și 6 din legea rurală. Proprietarii și arendașii, avînd influență pe lîngă persoanele care alcătuiau comisiile de improprietărire „și mai ales pe lîngă inginerii orînduiți de stat ca să delimiteze pămînturile foștilor clăcași, au izbutit, în unele localități, să înșele pe locuitorii asupra întinderii pămîntului, iar în alte părți asupra calității lui”. (Vrabiescu, N., *Răscoala din 1888*, București, 1888, p. 33—34); C. Chiru sublinia că și articolele 5 și 6 din legea rurală au fost „rău aplicate” (C. Chiru, *Cugetări asupra cestiunii agrare*, București, 1888, p. 54); Leonida Colescu, într-o interesantă statistică publicată în 1900, arăta numărul improprietărilor pe categorii, pe județe, pe provincii, suprafețele de pămînt primite, cît și despăgubirile ce au fost achitate de țărani. (Colescu Leonida, *La loi rurale de 1864 et la statistique des paysans devenus propriétaires*, București, 1900, p. XI); V. M. Kogălniceanu dă aceeași situație privind numărul improprietărilor din 1878 (Kogălniceanu, M., V., *Chestiunea țărănească*, București, 1906, p. 19); G. D. Creangă, care prezenta cifrele celor improprietăriți în 1878—1879, la fel ca și L. Colescu, a remarcat just că legea rurală s-a aplicat mai corect pe proprietățile statului, decît pe ale particularilor (Creangă, D., G., *Proprietatea rurală în România*, București, 1907, p. 122); A. D. Xenopol, pe lîngă necesitatea și importanța reformei agrare din 1864, sublinia și anumite laturi negative ale acesteia „înlăturarea îndatoririi stăpînului de a încuvința pămînt însurăteilor se îngreua încă starea țăranului” (Xenopol, D., A., *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iași, 1903, p. 465); Gr. Gh. Chebap constata în 1902 că legea rurală a însemnat o nouă „restringere a drepturilor țăranilor față de moșiile proprietarilor; ... spornicii sau însurăteii, care la 14 august... nu posedau încă parcele legiuite conform hotărîrilor în vigoare la această dată sînt lipsiți cu totul de dreptul lor de uzufruct legal asupra celor 2/3 din întinderea moșiilor pe care erau așezați” (Chebap, Gh., Gr., *Regimul legii rurale din 1864 în efectele lui asupra economiei rurale și a stării generale a țăranului*, București, 1902).

⁸ Renumitul agronom Ion Ionescu de la Brad a cerut în Parlament în anul 1876 improprietărirea însurăteilor. El arăta că legea rurală din 1864, cruțînd proprietatea mare a particularilor, a trecut dreptul de improprietărire al însurăteilor și al celor ce nu primiseră atunci locuri de hrană de la proprietari la stat și a „îndatorat pe stat să îndeplinească trebuința sătenilor de pămînt” (Ionescu de la Brad, I., *Dările de seamă către alegătorii colegiului al IV-lea de Roman din partea deputatului lor*, Iași, 1855, p. 49—50).

⁹ Unul dintre cei mai buni cunoscători ai evoluției relațiilor agrare din România, Radu Rosetti, critică laturile negative ale legii rurale, faptul că a dat diferitelor categorii de săteni loturi mult prea mici pentru „a permite alcătuirea unei clase țărănești sănătoase și de sine stătătoare”, că a ignorat dreptul însurăteilor și al generațiilor viitoare de a primi pămînt la căsătorie și dreptul de folosință la pădure (Rosetti, Radu, *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, București, 1907, p. 414—421).

După cum se știe, centenarul reformei agrare din 1864 a prilejuit intensificarea cercetărilor menite să pună în lumină aspectele diverse ale acestui eveniment istoric. În literatura de specialitate din ultimii ani au apărut interesante lucrări¹⁰ și articole¹¹, care, fie că au analizat în ansamblu reforma agrară, fie că au abordat numai un aspect al ei, au adus în circuitul științific date și fapte noi, au îmbogățit documentarea istorică a acestei probleme controversate.

Din păcate, în majoritatea studiilor consacrate reformei agrare din 1864, împrumutarea în sursele a reținut mai puțin atenția cercetătorilor¹², iar aspectul creării de noi așezări rurale de tip modern a fost cu totul neglijat.

Cum arhivele statului din Piatra Neamț dețin un mare număr de documente¹³ privitoare la aplicarea articolelor 5 și 6 din legea rurală, lucrarea de față vine în întâmpinarea dezideratului potrivit căruia este necesară aprofundarea și a acestui aspect al reformei agrare pe baza studierii materialului de arhivă pentru a ne putea forma o imagine cât mai completă asupra politicii agrare a regimului burghezo-moșieresc și pentru cunoașterea în ansamblu a transformărilor petrecute în mediul rural la sfîrșitul secolului trecut. Mai mult decît atît, împrumutarea în sursele și formarea de noi localități rurale pe moșiile statului interesează astăzi nu numai prin ineditul lor, nu numai sub aspectul social-economic, ci și prin particularitățile pe care le prezintă aplicarea articolelor 5 și 6 în județul Neamț, prin aderarea la ideea că „aspectele regionale trebuie cunoscute, căci culese de pretutindeni alcătuiesc istoria întregii țări”¹⁴.

¹⁰ Adăniloae, N., Berindei, Dan, *Reforma agrară din 1864*, București, Editura Academiei, 1967.

¹¹ *Ibidem*, p. 31, nota 149 cu întreaga bibliografie din ultimii ani; vezi și Rusu, M., V., *op. cit.*

¹² În lucrarea monografică *Reforma agrară din 1864* autorii au rezervat împrumutării în sursele doar 12 p; scurte referiri la în sursele au mai făcut: Maciu, V., *Cu privire la situația și lupta țăranimii din România în ajunul războiului de independență*, în *Studii*, anul 8, III, 1955, p. 34; Bonciu, C., *Cu privire la aplicarea legii rurale din 1864 în județul Prahova*, în *Studii și articole de istorie*, vol. VI, p. 195—196; Rusu, M., V., *op. cit.*, p. 117—118.

¹³ *Arhivele statului Neamț* se află în posesia a 52 dosare referitoare la împrumutarea în sursele. La acestea se mai adaugă cele 25 dosare existente în *Arhiva istorică centrală București*; menționăm de asemenea, și documentele ce se află în *Arhivele statului Iași*, referitoare la în sursele din Neamț împrumutării pe moșiile statului din Iași.

¹⁴ Cihodaru, C., *Satele din regiunea Hangu-Bicaz în sec. al XVIII-lea și prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Analele științifice ale Universității Alex. I. Cuza din Iași*, Secțiunea a III-a, Istorie, Tomul XIII, anul 1967, p. 46.

*

Deși s-a susținut că în județele de munte n-ar fi existat o problemă agrară¹⁵, realitatea istorică de la sfârșitul secolului al XIX-lea în județul Neamț dovedește contrariul. Reforma agrară din 1864 a menținut și în județul Neamț marea proprietate moșierească, iar aplicarea ei a contribuit la întărirea latifundiilor și a relațiilor capitaliste în agricultură.

După cum se știe, cu toate promisiunile făcute categoriilor de săteni cunoscute sub denumirea de spornici sau însurăței, prevederile articolelor 5 și 6 din legea rurală din 1864 au rămas neaplicate până în anul 1878. Această masă de țărani proletarizată de la decretul reformei agrare și indignată de nedreapta aplicare a legii rurale, deși împrăștiată în mai toate satele județului Neamț, a intensificat agitația pe calea petiționării pentru obținerea drepturilor sale. Din materialul de arhivă existent reiese că țăranii din județul Neamț au împletit în perioada 1865—1876 protestul împotriva abuzurilor prilejuite de improprietărirea din 1864 cu lupta pentru aplicarea articolelor 5 și 6 din legea rurală. La 12 iunie 1876, un număr de 63 de însurăței din anexa Slobozia, comuna Roznov, înaintau ministrului două petiții în care arătau că, deși au fost înrolați ca soldați „unii pe la 1860, 1861, 1862 și 1863” și au adresat mai multe reclamații ministerului și personal lui Carol I, nu aveau „cel puțin o palmă de pământ” pentru a se putea hrăni, nemaiputând în „nici-un chip a mai umbla împosind locuri pe alte moșii, fiind scumpe și cu credit destul de mare”¹⁶.

Unii însurăței din anexa Mănăstirii Bistrița, comuna Doamna, se plîngeau aceluiași ministru, la 17 iunie 1876, că, deși au plătit „toate havalele guvernului” și au făcut permanent reclamații la toate „autoritățile administrative” pentru a primi și ei „locuri precum alții”, nu au căpătat „nici-un rezultat”¹⁷. Deznădăjduiți, 19 însurăței din anexele Sărata Varatec și Sărata Bistriței, comuna Doamna, scriau Ministerului de finanțe, la 20 iunie 1876, că „în van le-au fost toate speranțele” întrucât toate dispozițiile luate au rămas „literă moartă, ceea ce astăzi ne-au adus la cea mai tristă poziție de viață”¹⁸.

Chiar autoritățile centrale sînt nevoite să recunoască tergiversarea exagerată a aplicării articolelor 5 și 6 din legea rurală, așa cum rezultă, de exemplu, din adresa Administrației generale a domeniilor statului din 29 octombrie 1876 către prefectul județului Neamț în care

¹⁵ Georgescu, Constant, *Exproprierea din punct de vedere juridic, economic și social*, Iași, 1914, p. 5.

¹⁶ *Arhivele statului Neamț, fondul Prefectură Neamț*, dosar nr. 1/1876—1879, f. 10—11.

¹⁷ *Ibidem*, f. 7.

¹⁸ *Ibidem*, f. 9.

se spune: „Sînt 12 ani de cînd acești săteni așteaptă aducerea la îndeplinire a drepturilor ce li s-a recunoscut prin lege...”¹⁹.

Sub presiunea acțiunilor organizate de țărani pentru aplicarea legii, guvernul a trecut la reglementarea modului în care urmau să fie împrăștiate în insurățele. Lucrările pentru întocmirea regulamentului au început datorită acțiunilor țărănești și s-au desfășurat sub presiunea războiului din 1877—1878, cînd statul avea nevoie de tineri care să lupte pentru independența țării.

În timpul războiului din 1877, animați de un puternic patriotism²⁰, foștii clăcași din județul Neamț au luptat eroic²¹, sperînd că, după ce independența va fi cucerită, vor primi pămîntul dorit și li se va îmbunătăți și lor traiul.

Așa cum rezultă din petițiile țăranilor de după război, pe cîmpul de luptă ofițerii spuneau soldaților că după demobilizare vor primi pămînt²². Terminîndu-se războiul, mulți țărani din județul Neamț s-au întors acasă cu decorații; recompensele erau bine meritate, dar ele nu puteau suplini lipsa pămîntului. Foștii luptători în războiul pentru cîștigarea independenței au adresat numeroase cereri pentru a fi împrăștiate.

Semnificativă, în acest sens, este și cererea lui Dimitrie Theodoru din 19 iulie 1882, care a „făcut campania de la 1877 și 1878, decorat cu mai multe medalii” și cerea „ca răsplată serviciilor făcute țării” să i se dea „o parte de pămînt pe teritoriul acestui județ”²³.

¹⁹ *Ibidem*, f. 206.

²⁰ *Pagini din lupta poporului român pentru independența națională 1877—1878*, Editura politică, București, 1967, p. 212, 219, 250, 313, 344.

²¹ La 1877 județul Neamț a dat pe vestiții curcani din regimentul 14 Dobroanți, care, conduși de maiorul Neculae Ion, a trecut Dunărea pe la Nicopole în ziua de 21 iulie 1877 și au luat parte la lupte, săvîrșind la Plevna și Grivița adevărate pilde de eroism, pentru care batalionul lui Neculae Ion este citat prin ordin de zi de către domnitor. În aceste lupte, batalionul a pierdut foarte mulți oameni, iar dintre ofițeri, însuși comandantul a căzut mort împreună cu alți ofițeri. (Mătasă, C., *Călăuza județului Neamț*, București, 1929, p. 31). La 30 august a căzut în fața Plevnei, la luarea redutei Grivița, sublocotenentul Horcea Vasile, din comuna Sărnești. Exemplul lui era adus la cunoștința țării întregi: „Vasile Horcea a fost unul din aceia care au ridicat numele de român, care au arătat străinilor că în vinele românului curge sînge de brav” (*Războiul*, nr. 96 din din 27 octombrie 1877).

²² La 22 noiembrie 1881, Ioan Maris din comuna Petricani, omis de la împrăștiere, cerea pămînt „ca unul ce posed numai casa cu 9 prăjini”. Pe lîngă aceasta a „mai servit aproape 8 ani în armata de linie și cea teritorială înainte și tot timpul războiului din 1877—1878 unde a „primit mii de promisiuni” (sublinierile noastre).

²³ *Arhivele statului Neamț, fondul Prefectura Neamț*, dosar nr. 1/1882, f. 191.

După publicarea în *Monitorul oficial* Nr. 135 din 20 iunie a Regulamentului de aplicare a articolelor 5 și 6 din legea rurală, aprobat la 14 iunie, s-a format de îndată comisia ad-hoc și în județul Neamț, compusă din Grigore Cozadini, deputat de Roman, delegat al Administrației domeniilor, Petre Burchi, reprezentant al Comitetului permanent și primarii comunelor în cuprinsul cărora se aflau moșiile destinate împroprietăririi însurățelor.

Administrația domeniilor comunica prefectului de Neamț lista cu moșiile statului pe care se puteau împroprietări însurății și numărul aproximativ de loturi ce se puteau repartiza de pe fiecare moșie²⁴.

Comisia ad-hoc a județului Neamț, întrunindu-se la 24 iulie 1878, a constatat că sînt necesare 8.947 fălci pentru însurății înscrise pe liste și că pe moșiile statului din județ, nu sînt disponibile decît cel mult 3.000 fălci, aproape de trei ori mai puțin²⁵. În fața acestei situații, Comisia a cerut Administrației domeniilor statului să precizeze dacă micșorează suprafața acordată fiecărui împroprietărit; sau repartizează pe moșiile statului din alte județe o parte din însurăți.

La 11 august comisia își începe lucrările care s-au desfășurat într-un ritm alert. La 28 august lucrările au fost terminate și comisia a trimis Administrației domeniilor statului spre aprobare cele 16 formule, cîte unul pentru fiecare moșie, completate și un raport semnat de P. Burchi și Gr. Cozadini, în care afirmau că sînt „mîndri de a fi contribuit” și ei „la marea și națională operă a împroprietăririi însurăților români, conform legii rurale”. În urma verificării tabelelor cu cei propuși spre împroprietărire, Administrația domeniilor a exclus 39 de săteni, mai ales văduve care nu pot beneficia de drepturile soților „repausați, neavînd copii”²⁶.

De la 13 septembrie 1878 pînă pe 14 octombrie 1878, Administrația domeniilor a început să dea aprobări pentru împroprietărirea însurățelor pe moșiile statului din județul Neamț²⁷. În aceste acte se specifică faptul că se va acorda cîte 6 pogoane în țarină și cîte un pogan în sat.

Administrația domeniilor statului a autorizat pe inginerul Vasile M. Mavrodin cu delimitarea pămînturilor cuvenite însurățelor și cu elaborarea planurilor noilor localități pe moșiile statului din județul Neamț. Documentele atestă că, în unele comune ale județului, țăraniilor le-au fost delimitate cele mai proaste și mai neroditoare locuri de pe moșie (tufărișuri, prunduri, rîpi).

²⁴ *Ibidem*, dosar nr. 9/1876—1879, f. 339—345.

²⁵ *Ibidem*, f. 342—343.

²⁶ *Ibidem*, f. 407—409.

²⁷ *Ibidem*, f. 430—441, 457—462, 499.

Începute la 21 noiembrie 1878²⁸, aplicarea și definitivarea lucrărilor se vor prelungi până în anul 1884²⁹. Cu această ocazie, în județul Neamț au fost împrăștiți 2.644 însurăței cu o suprafață de 9.197 ha și 1.350 m.p.³⁰. Ca număr de împrăștiți și suprafață primită, județul Neamț se situa pe al doilea loc din cele 13 județe ale Moldovei³¹.

Cu toate că principiul legii agrare era ca întindere „pe cât se poate” să ajungă la limita de 6 ha, totuși 2.432 însurăței, adică 91,98% din numărul total al însurăților din județul Neamț, au primit pământ între 3—4 ha, 78 însurăței (2,95%) au primit loturi până la un ha, 19 însurăței (0,72%) au primit o întindere între 1—2 ha, 10 însurăței (0,38%) între 2—3 ha, 99 însurăței (3,74%) între 4—5 ha și numai 6 însurăței au fost împrăștiți cu loturi între 5—6 ha³². Subliniem faptul că din cei 7.602 însurăței din țară care au primit pământ între 3—4 ha, 2.432 însurăței sînt din județul Neamț, care se plasează, din acest punct de vedere, în fruntea județelor țării³³. Prin urmare, județul Neamț s-a găsit în condițiile cele mai dezavantajoase din țară. Tocmai în aceasta constă particularitatea împrăștiării însurăților în județul Neamț.

Împrăștierea însurăților într-un număr mai mare sau mai mic dintr-un județ sau altul nu a depins numai de numărul sătenilor ce s-ar fi aflat în județul respectiv în condițiile prevăzute de art. 5 și 6, ci, în primul rînd, de suprafața moșiilor pe care le poseda statul în 1878 în fiecare județ. Pe domeniile statului din județul Neamț nefiind „suficiente” suprafețe disponibile pentru împrăștierea însurăților s-a procedat fie la „excluderea” de pe liste a țăranilor care primiseră suprafețe mai mici pe moșiile strîmte, fie la împrăștierea unui însemnat număr de însurăței în alte județe, fie la îngustarea la minimum a suprafețelor de pământ cuvenite acestora³⁴.

²⁸ *Ibidem*, f. 482.

²⁹ *Ibidem*, dosar nr. 2/1881, f. 773 ; dosarele nr. 5, 6, 7, 8, 9/1881.

³⁰ *Ibidem*, dosar nr. 1/1876, f. 783—820 ; dosarele nr. 2, 3, 4, 1879 ; 1, 7, 8, 9, 10, 11/1880 ; 5, 6, 7, 8, 9/1881.

³¹ Vezi Creangă, D., G., *op. cit.*, p. 134, 140

³² *Ibidem*, p. XXXII.

³³ Calculat după Creangă, D., G., *op. cit.*, p. XXXII și 134.

³⁴ Într-un document se face precizarea că „trebuie ca onorabila comisiune să aibă în vedere că la județul Neamț statul neavînd moșii întinse și locuitori în drept a se împrăștiari fiind relativ mulți, urmează ca din pămînturile ce se vor găsi disponibile să se dea unui locuitor *numărul de pogoane minimum* prevăzut de regulament, adică cîte 6 pogoane în țarină și cîte un pogon pentru casă și grădină în vatra satului, pentru ca în acest mod să se ajungă pămîntul desponibil a se împrăștiari mai mulți locuitori” (*Arhivele statului Neamț, fondul Prefectura Neamț*, dosar nr. 1/1876, f. 340).

Dacă fiecare improproprietărit ar fi primit câte 6 ha, celor 2.644 însurăței trebuia să li se dea o suprafață totală de 15.864 ha, deci improproprietărilor din județul Neamț li s-au dat mai puțin cu 6.667 ha. Prin urmare, suprafața de pământ cu care au fost frustrați țăranii cu ocazia aplicării art. 5 și 6 nu este de ignorat.

De fapt majoritatea moșierilor și arendașilor erau interesați ca însurăței să primească loturi mici pentru ca aceste categorii să muncească în dijmă pământul lor și în cele din urmă să-și vîndă forța de muncă.

Faptul că aplicarea art. 5 și 6 ale legii rurale din 1864 n-a asigurat pământ suficient însurățelor din județul Neamț, i-a silit pe aceștia să ia cu arendă pământ de la marele proprietar care le-a impus sistemul învoielilor agricole.

Documentele vremii consemnează că în deceniile următoare majoritatea sătenilor, neavînd pământ suficient, au ajuns din nou sub dominația moșierilor și arendașilor, fiind obligați să lucreze pămînturile acestora în condiții deosebit de grele. Însurăței nemțeni nu numai că au primit loturi prea mici pentru a-și putea dezvoltă o gospodărie independentă și a-și întreține familia, dar pe multe moșii le-au fost repartizate locurile cele mai neproductive. De asemenea, faptul că satele nu dispuneau de izlazarile necesare, a permis moșierilor să readucă la cheremul lor și pe țăranii care aveau suficient pământ de arătură, dar care, pentru pășunatul vitelor lor, trebuiau să se învoiască și ei cu marele proprietar sau cu arendașul lui.

Numeroase petiții către guvern, au făcut și unii săteni, care în 1864, locuind pe moșii strimte, au primit atunci numai o parte din pământul prevăzut și prin urmare aveau dreptul, conform articolelor 5 și 6 din lege, să li se completeze pogoanele pe moșiile statului.

În toamna anului 1878 comisia județeană Neamț, pe măsură ce Administrația domeniilor aproba actele de improproprietărire, a început repartizarea loturilor la săteni, punîndu-i în posesie în primul rînd pe cei cărora li s-au dat pămînturi în așezările ce se formau atunci.

Subliniem că din cei 2.644 însurăței, 1.294 au fost improproprietăriți în satele lor și mai mult de jumătate — 1.350 însurăței — au primit pământ în satele și comunele formate cu această ocazie pe moșiile statului mai puțin populate. Ca urmare a aplicării art. 5 și 6 din legea rurală, în județul Neamț s-a proiectat înființarea a șapte comune noi: Aprodul Purice, Dumbrava Roșie, Dochia, Doina, Plăieșu, Răbîia, Traian³⁵.

Cu toate că art. 5 și 6 din legea rurală s-au aplicat mai corect pe moșiile statului decît pe ale moșierilor, totuși nemulțumiri a creat printre săteni și această improproprietărire, întrucît unora li se dădeau

³⁵ *Arhivele statului Neamț, fondul Prefectura Neamț, dosarele nr. 2, 3 și 4/1879; 7, 8, 9, 10, 11 și 12/1880; 5, 6, 7, 8 și 9/1881; 1/1876—1879, f. 623. 783—820; 1/1882, f. 250.*

locuri prea depărtate de satele lor de naștere, în timp ce erau moșii ale statului mai apropiate, ori li se dădeau locuri neroditoare sau, pur și simplu erau șterși de pe liste³⁶.

Din documentele existente și din rapoartele subprefecților județului Neamț din anul 1882 rezultă că delimitările arbitrare făcute de comisii au provocat o stare de tensiune și nemulțumire aproape generală în rândul sătenilor din județ, care și-au îndreptat protestele atât împotriva mijloacelor arbitrare folosite de comisii cu ocazia parcelării, cât și împotriva Administrației județene care tolerează încălcarea Regulamentului. Subprefectul plasei Bistrița constata că „nu s-a făcut o parcelare justă între toți locuitorii prin a ține cont de calitatea pământului și chiar de cantitatea cuvenită fiecăruia”. Însurăteii din comunele Borlești și Tazlău se plîngeau neconținut „pentru lipsa în contul pământului ce li se cuvine după lege, atribuind această lipsă la două cauze: cea dintîi, că statul prin delimitare nu le-a dat tot pământul după tabelul de constatare și cea de a doua că cei mai bogați și mai sumeți dintre dînșii stăpînesc pămînturi mai bune și mai mult decît li s-ar cuveni”³⁷. Același val de proteste, provocat de cauze similare, se semna și în comunele Șerbești, Hangu, Bistricioara, Cîrligi, Girov, Căciulești, Buhalnița, Vaduri, Gîrcina, Bicaz, Galu, Crăcăoani, Calu, Dobreni etc.³⁸.

În acțiunea de aplicare a art. 5 și 6 ale legii rurale din 1864 s-au înregistrat chiar de la început un șir întreg de piedici și greutăți, ceea ce au determinat o desfășurare lentă a lucrărilor de împrumietărire a însurăteilor.

Urmărind să-și asigure brațe de muncă, cît mai ieftine, arendașii moșilor statului au sabotat și au tergiversat operațiile de împrumietărire³⁹.

O dispoziție care a îngreuiat aplicarea art. 5 și 6 ale legii rurale și a amînat intrarea în posesie a pămînturilor primite de către însurăteii, a fost aceea referitoare la necesitatea respectării contractelor de arendare. Astfel, la 28 noiembrie 1878, Alexandru Lupașcu, administratorul domeniilor statului cerea prefectului de Neamț să comunice comisiei de împrumietărire că la moșiile Bîrcu și Goșmani, Dănești, Gura-Văii, Jidești, Ocea, Blebea, Petricani, Răucești, Oglinzi, Topolița, Vinătorii Neamțului și vatra mănăstirii Pîngărați țărani vor putea intra în posesie de fapt „după culegerea produselor anului viitor 1879, afară numai dacă arendașii vor consimți prin declarație scrisă mai înainte”⁴⁰. Pentru pămînturile arendate pînă în 1879 inclusiv, se făcea împrumietă-

³⁶ Adăniloie, N., Berindei, D., *op. cit.*, p. 333.

³⁷ *Arhivele statului Neamț, fondul Prefectura Neamț*, dosar nr. 1/1882, f. 280.

³⁸ *Ibidem*, f. 302, 304, 309.

³⁹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1876, f. 500.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 508.

rirea după ce arendașii își strîngeau recolta. Pentru moșiile arendate pe un termen ce depășea 1879, statul trebuia să dea despăgubiri arendașilor. Materialul de arhivă dovedește că în practică s-au făcut împroprietăriri cu intrarea în posesie a însurățelor abia în toamna anului 1883 și chiar în 1884 din cau a contractelor de arendare⁴¹.

Pe de altă parte arendașii au împiedicat împroprietărirea însurățelor pe locurile cele mai bune ale moșiilor, sugerîndu-le altele, care erau mai puțin productive⁴². La 9 iulie 1882 un număr de 11 însurăței se plîngeau prefectului că, deși au fost împroprietăriți pe moșia Galu, luînd în stăpînire fiecare locurile încă din anul 1881 și au plătit „de atunci și pînă în prezent despăgubirea”, totuși de „uzufructul pămîntului nu ne-am bucurat căci domnul arendaș ne-a cosit finețele, iar vitele noastre au pierit de foame”⁴³.

Însurăteii din Gîrcina și Doamna se plîngeau împotriva arendașului Vasile Măcărescu, care le pretindea bani pentru pămînturile ce le-au fost repartizate. Arendașul moșiei mănăstirii Bistrița a arat tot locul celor 28 de împroprietăriți și l-a arendat altor locuitori cu „2 lei și 20 parale și un franc fiecare prăjină”⁴⁴.

Au fost și cazuri cînd arendașii, pentru a sabota împroprietărirea însurățelor, i-au atras de partea lor pe unii primari care făceau parte din comisiile de împroprietărire. Astfel, arendașul moșiei Buhalnița, împiedicînd, „în totul de a se da pămînt pe muțumirea” însurățelor s-a folosit de inginerul delimitator care a vrut să le măsoare un loc „de nici-un folos”, însă pe care sătenii l-au refuzat⁴⁵. Pe moșia Jidești nu li s-au dat sătenilor pămînturile bune pînă în apa Bistriței, unde puteau fi cultivate zarzavaturi, pe motivul că arendașul avea pămîntul îngărășat⁴⁶.

În multe locuri, bucurîndu-se de complicitatea autorităților județene, arendașii au izbutit să dea dispozițiilor articolelor 5 și 6 un caracter mai restrîns decît cel prevăzut de Regulamentul de aplicare. Astfel, la arendarea moșiei Topolița și Săcălușești pe perioada 1880—1886, s-au rezervat pentru împroprietărirea însurățelor 484 fâlci sau 1420 pogoane, care s-au scos din arendă. Comisia județeană a încheiat actul de împroprietărire la 20 martie 1880. Ulterior s-a renunțat a se mai forma o nouă vatră de sat pe Topolița. Președintele Consiliului județean, Burchi, a redactat la 28 mai 1880 un alt act de împroprietărire, în care, fără știrea Administrației domeniilor a redus suprafața de pămînt rezervată însurățelor „lăsînd în posesia domnului arendaș pă-

⁴¹ *Ibidem*, dosar nr. 2/1879, f. 226.

⁴² *Ibidem*, dosar nr. 1/1879, f. 751—755.

⁴³ *Ibidem*, dosar nr. 2/1882, f. 797.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar nr. 1/1876, f. 746.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar nr. 2/1879, f. 226.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 548.

mînturi care nu erau arendate". Prin noul act de hotărnicie, cu de la sine putere, Burchi lasă neîmproprietăriți o serie de însurăței ce primiseră deja pămînt în actul din 20 martie, precum și școlile din comuna Filioara. La 12 septembrie 1881 Al. Lupașcu, administratorul lucrărilor de împrumut, atrăgea atenția prefectului jud. Neamț, de a întruși Comitetul permanent pentru a face „rectificări actului de împrumutărire din 28 mai 1880”⁴⁷

Prin urmare, în rîndurile arendașilor împrumutărire însurățelei a avut un ecou defavorabil. Mulți arendași s-au împotrivit aplicării articolelor 5 și 6 ale legii rurale, au sabotat-o, uneori au căutat s-o eludeze, iar altele să profite de anumite imprecizii ale legii. Arendașilor le era teamă că după ce însurățelei vor primi pămînt nu vor mai avea cu cine să lucreze moșiile și totodată nu-și vor mai putea scoate cîștiguri enorme din arendarea lor.

Întîmpinînd obstacole și fiind mereu tergiversate de cei însărcinați să le execute, lucrările de aplicare ale art. 5 și 6 nu se puteau încheia la termenul stabilit inițial pentru fiecare comună și moșie. Astfel, inginerul hotarnic raporta prefectului că, subprefectul de Bistrița a fost de „o perfectă indiferență și la Zănești am pierdut timpul așteptînd grațiile și bunăvoința d-sale de a da ordin să vie oamenii să primească pămînturile”. Indignat, inginerul delimitator sublinia că „nu este acesta rolul domnului subprefect de a fi așa de indiferent la o lucrare atît de importantă ce se petrece în plasa d-lor și de care nu se interesează de loc”⁴⁸

Nemulțumiri a creat printre sătenii din județul Neamț și această împrumutărire, întrucît unora nu numai că li s-au dat locuri neroditoare, dar erau prea depărtate de satele lor de naștere, în timp ce erau moșii ale statului mai apropiate.

Astfel, locuitorii comunei Buhuși, fiind propuși pentru împrumutărire pe moșiile statului Belcești din județul Iași, se adresau în martie 1879 prefectului județului Neamț, declarînd că au refuzat strămutarea din următoarele cauze : „1 ... de la comuna Buhuși la Belcești este o depărtare de 9—10 poște ; 2 ... noi sîntem oameni lipsiți de mijloace și nu avem chipul a ne transporta obiectele de gospodărie la o depărtare așa de mare, lipsindu-ne toate care ne-ar închipui strămutarea ; 3 ... sîntem înconjuțați de copii de a căror existență avem a îngriji”⁴⁹. La cererea de a fi împrumutăriți pe moșiile statului megieșe — Goșmani, Zănești și Rahova —, Administrația domeniilor le răspundea celor 39 semnatari ai petiției că nu sînt pămînturi disponibile decît pe moșiile statului din județele Iași și Ialomița⁵⁰. În condițiile în care țaranii erau

⁴⁷ *Ibidem*, dosar nr. 2/1880, t. 182.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar nr. 1/1880, f. 18, 20, 21.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1879, f. 625.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 739.

lipsiți de credite și de mijloacele necesare întemeierii unei gospodării, obligația strămutării la o distanță așa de mare era o absurditate. Această obligație echivala cu aruncarea țăranilor în brațele cămătarilor rurali sau cu completa lor ruinare.

Consecințele unui asemenea mod de rezolvare a cererilor însurățelilor nu au întârziat să se manifeste. La 3 aprilie 1888 s-au răsculat țăranii din comuna Buhuși, cerind guvernului să li se dea pământ, să li se recunoască drepturile de pășunat pentru vitele lor și să se pună capăt abuzurilor săvârșite de arendașul moșiei Buhuși⁵¹. Chiar procurorul general, P. Stoica, recunoștea că „plingerile în mare sînt întemeiate” și răsculații au amenințat autoritățile locale” prin acte de violență⁵². Țăranii rămași fără pământ, însurățeli, cei cu pământ puțin cereau să li se dea pământ pe moșiile statului. „Ideea de a se împărți moșiile statului este atît de răspîndită printre locuitori, încît ei cred că nu este decît o chestiune de scurt timp”⁵³. În rîndul răsculaților se aflau și cei ce au refuzat loturile în 1879. „Cînd i-am întrebat — relatea P. Stoica în raportul său adresat ministrului — pentru ce nu s-au dus să-și ia pămîntul de la Belcești, ei au răspuns că nu este nevoie să se ducă așa departe, deoarece au să se împartă toate moșiile statului și atunci vor lua pămînt mai aproape”⁵⁴. În rezoluția pusă la 16 aprilie de A. Marghiloman pe raportul procurorului general se preciza că „Revizuirea aplicațiunei legii însurățelilor se va face în curînd și va da o satisfacție reclamanților”⁵⁵.

În urma aplicării decretului de improprietărire a însurățelilor nu au fost satisfăcute cerințele multor țărani rămași fără locuri de hrană. Mulți țărani au fost excluși de pe tabelele de improprietărire, deși se încadrau în dispozițiile art. 5 și 6 ale legii rurale⁵⁶. La 15 martie 1880 un număr de 19 însurăței din Pingărați, excluși de la improprietărire, arătau că „țăranul fără moșie nu poate exista”. Din această cauză ei cereau categoric: „Dați-ne pămînt, dați-ne pămînt, rupeți lanțurile

⁵¹ *Răscoala țăranilor din 1888, Documente și mărturii privind istoria Republicii Populare Române*, îngrijite de Acad. Mihail Roller, Editura Academiei, 1950, p. 73.

⁵² *Ibidem*, p. 110.

⁵³ *Ibidem*, p. 111.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 112.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 116.

⁵⁶ *Arhivele statului Neamț, fondul Prefectura Neamț*, dosar nr. 4/1880, f. 62; în plîngerea din 1 februarie 1880, cei 36 de țărani din Pingărați arătau că deși în 1864 au fost trecuți pe tabelele de improprietărire și au plătit despăgubirea, totuși nu au primit pământ. Ei cereau să li se „deie pămînturile” ce li se cuvin „dacă mai sîntem considerați ca locuitori în interiorul țării și ne mai putem bucura de legile ei”. (*Arhiva Istorică Centrală București, fondul Ministerului Agriculturii, Comerțului, Industriei și Domeniilor Statului, Însurăței Neamț*, dosar nr. 1/1878, f. 19 și 34).

cele mai teribile cu care au fost și sînt legate brațele noastre și dați-ne pămînt ca să ne putem hrăni, trăi și da ceea ce se cuvine guvernului⁵⁷. Țăranilor li se răspundea că nu mai pot fi împrumietăriți din lipsă de pămînt.

În cursul anilor 1878—1888, foștii combatanți, fără pămînt și netrecuți pe tabelele comunale, fac cereri pentru a fi împrumietăriți⁵⁸. Fostul luptător în războiul din 1877—1878, Ioan Mariș din comuna Petricani, scria prefectului că a fost omis de la împrumietărire, deși intra în categoria celor vizați de art. 5 și 6 „ca unul ce posed numai casa cu 9 prăjini”. Pe lîngă aceasta a „mai servit aproape 8 ani în armata de linie și cea teritorială înainte și tot timpul cît a durat” războiul de independență⁵⁹, pentru care cerea să fie împrumietărit.

Cu toate că 5 locuitori din comuna Vinători au dat mărturie la 27 iunie 1881, că săteanul Gh. Luca Coșofreț „nu are nici o porțiune de pămînt”, și că în 1877 a luat „parte la răzbel”, pentru a-i servi la menținerea împrumietăririi lui pe moșia Ocea, totuși autoritatea comunală l-a scos din stăpînire, deși achitase despăgubirea clăcii⁶⁰.

Alte contestații și jalbe ale țăranilor nemțeni se referă la delimitările arbitrare și la pămînturile proaste ce li s-au repartizat. Reacția imediată a multor săteni — în afară de contestarea delimitărilor — a fost aceea de a nu intra în stăpînirea pămînturilor neproductive, de a nu le ara.

Astfel, la 4 mai 1879, un număr de 9 însurăței, împrumietăriți în comuna Vaduri, arătau prefectului că, deși în acte scrie că au primit locuri în țarină, în realitate li s-au dat „numai finaț și imaș și într-o foarte mare depărtare”⁶¹. 10 însurăței din comuna Călugăreni, repartizîndu-li-se pămînturi proaste, „tufiș închis care nici odată nu-l putem cultiva”⁶² le-au refuzat, declarînd că nu vor plăti nici un ban pentru răscumpărarea lor⁶³. Primarul comunei Vaduri a întocmit la 7 octombrie 1880 un tabel cu 12 însurăței care „au refuzat a primi pămînturile”⁶⁴. La fel au procedat 44 însurăței din comuna Pingărați⁶⁵. De asemenea, 95 însurăței din Buhalnița și Galu au refuzat a plăti despăgubirea, plata cheltuielilor de delimitare și a-și cultiva locurile⁶⁶.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 24.

⁵⁸ *Arhivele statului Neamț, fondul Prefectura Neamț*, dosar nr. 1/1882, f. 191.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar nr. 2/1881, f. 237—238.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 32, 232.

⁶¹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1876—1879, f. 797.

⁶² *Ibidem*, dosar nr. 1/1880, f. 422.

⁶³ *Ibidem*, f. 423.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 813.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 742.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 815.

La 25 iunie 1882 primarul comunei Bicăz arăta că 14 însurăței, au renunțat la pământuri, fiind neproductive sau prea depărtate⁶⁷. Depărtarea constituia pentru țărani, în condițiile de sărăcie în care trăiau și a mijloacelor de transport de care dispuneau, o greutate atât de mare încât au fost nevoiți să accepte pământuri rele mai aproape decât pământuri bune la depărtări mari⁶⁸. De fapt aceasta este o altă particularitate a improprietăririi însurăteilor în județul Neamț. Moșiile statului din acest județ, conform dispozițiilor legii rurale, nu puteau satisface nevoile pentru improprietărire numărului mare de însurăței⁶⁹.

În raportul comisiei județene din 18 februarie 1879, înaintat Administrației domeniilor se preciza că aveau dreptul la improprietărire 2.642 însurăței. Din ei s-au improprietărit doar 2.403 însurăței cu loturi pînă la 7 pogoane, rămînînd neimproprietăriți 239 de săteni, care urmau să primească pămînt pe moșiile Belcești, Cioara și Șipotele din județul Iași.

De aceea, strămutarea în alte județe a constituit o problemă ce a dat naștere la mari frămîntări și multe nemulțumiri. Legiuitorii mai urmăreau să-i improprietărească pe însurăței pe întinsele moșii ale statului mai puțin populate, unde li se dădea suprafața maximă, în scopul formării unor gospodării mai stabile economicește. Din documentele existente în *Arhivele statului Neamț* reiese că însurăteilor din acest județ li s-au oferit loturi în județele Iași⁷⁰, Galați și Ialomița.

La 18 martie 1879 un număr de 20 însurăței din comuna Cîrligi se plîngeau autorităților că în loc să fie improprietăriți pe moșiile statului mai apropiate, li s-a dat pămînt tocmai la Belcești, unde nu se pot strămuta „fiind săraci cu desăvîrșire”⁷¹. O plîngere asemănătoare au înaintat și cei 44 însurăței din Șerbești, arătînd că sînt lipsiți de mijloace de strămutare, că au familii grele și că sînt „angajați la proprietarii de aici pe timp de 4—5 ani”⁷².

Țăranii improprietăriți nu aveau „nici bani și nici credit și afară de aceea nu au primit o întindere mai mare pentru care să merite a se deplasa în alte județe cu tot cortegiul de cheltuieli, de neajunsuri și de neplăceri sentimentale”⁷³.

În acest caz, țăranii nu-și puteau întemeia de la bun început o gospodărie mai stabilă economicește, ajungînd treptat să-și vîndă forța de muncă ori să accepte „învoielile” grele cu proprietarii.

⁶⁷ *Ibidem*, dosar nr. 2/1822, f. 865.

⁶⁸ *Ibidem*, dosar nr. 2/1878, f. 128.

⁶⁹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1876—1879, f. 44, 342—343; f. 554.

⁷⁰ *Ibidem*, dosar nr. 1/1876—1879, f. 545.

⁷¹ *Ibidem*, f. 623.

⁷² *Ibidem*, f. 645.

⁷³ Creangă, D., G., *Considerațiuni generale asupra reformelor agrare și asupra exproprierii*, București, 1913, p. 10.

La 13 iulie 1882 Administrația domeniilor statului îl anunța pe prefectul de Neamț că înșurăteii rămași fără pământ din acest județ vor primi pământ în județul Iași și anume : pe moșia Belcești cei 272 înșurăteii din comunele Hangu, Călugăreni, Galu și Pipirig⁷⁴; cei 67 de săteni din comuna Bistricioara pe moșia Ginești ; pe moșia Șipotele cei 80 țărani din comunele Buhalnița și Hangu⁷⁵. Cei 419 înșurăteii primeau suprafața maximă, însă intrau în stăpânirea pământului abia în toamna anului 1883 și 1884, când expirau termenele de arendare a acestor două moșii. Inginerul hotarnic al județului Iași, Grigore Neculce, urma să execute lucrările de delimitare a pământurilor și planurile noilor așezări rurale⁷⁶, lucrări ce se desfășoară în ritm lent. Astfel, la 16 aprilie 1885 cei 93 înșurăteii din comuna Călugăreni cereau să fie puși în posesia pământurilor repartizate „pentru a-l putea lucra în anul viitor 1886”⁷⁷.

Deși prin circulara Administrației domeniilor din 25 iulie 1880 către prefecți, se comunica faptul că sătenii care se mai credeau îndreptățiți să facă cereri la autoritățile competente spre a fi împrăștiți ca înșurăteii până la data de 30 august 1880⁷⁸, dată la care s-a ordonat închiderea lucrărilor comisiilor, totuși lucrările de împrăștiere sau verificare a acestora au continuat în județul Neamț și în anii viitori. Astfel, la 26 mai 1881, Ilie Dirțu, primarul comunei Buhalnița, nota în procesul verbal că „delimitarea pământurilor înșurăteilor nu este terminată, nici măcar cel puțin începută” și că în „loc de 167 locuitori înșurăteii ce erau a se împrăști pe această moșie, rămân numai 48”⁷⁹. Precizăm că un însemnat număr de înșurăteii au rămas neîmprăștiți, sub motivul că, deși au acest drept, nu ajung locurile propuse de comisie, a li se da pe moșiile statului din județ. Mulți au reclamat zadarnic autorităților⁸⁰. Într-un proces verbal încheiat în 1882, subprefectul plasei Piatra-Muntele constata că numai în anexa Tarcău 31 înșurăteii „nu s-au împrăștiat nici de legea de la 1864 și nici după aceea nouă” deși ei au „tot dreptul” de a primi pământ⁸¹.

⁷⁴ Arhivele statului Neamț, fondul Prefectura Neamț, dosar nr. 2/1881, f. 776.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 775.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 773.

⁷⁷ Arhiva istorică Centrală București, fondul Ministerului Agriculturii, Înșurăteii Neamț, dosar nr. 1/1878, f. 913, 992.

⁷⁸ Adăniloiaie, N., Berindei, Dan, *op. cit.*, p. 333.

⁷⁹ Arhivele statului Neamț, fondul Prefectura Neamț, dosar nr. 2/1881, f. 135.

⁸⁰ La 14 iulie 1880, de exemplu, 19 săteni adresau „ultima plîngere” prin care cereau „cea de pe urmă rezoluțiune, pentru a nu mai pierde zile de lucru umplînd țe drumuri” în legătură „cu puținul pământ ce ne este hărăzit prin actele de împrăștiere” (*Ibidem*, dosar nr. 2/1878, f. 226).

⁸¹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1882, f. 312.

Aplicarea art. 5 și 6 ale legii rurale în satele din regiunea de munte, unde, fiind mai puțin pământ fertil, arendașii au urmărit la delimitare să-l rețină în întregime pentru ei și să strămute pe însurăței în alte locuri, au provocat abuzuri și nemulțumiri.

Documentele atestă că numeroși țărani au fost deposezați de loturile primite⁸², iar alții nu au primit nici-o palmă de pământ. Astfel, un însurătel din Petricani, într-o jalbă din 30 septembrie 1881, arătând că „este o prea mare nedreptate la noi în țară” întrucât preotul „stăpânește trei locuri”, iar el este „muritor de foame”, cerea să fie împrietărit „în unul din locurile ce stăpânește preotul”⁸³.

În comuna Petricani, primarul, în cîrdășie cu perceptorul, au stăpînit în mod ilegal 17 loturi destinate împrietăririi însurăteilor și au dat loturi și fraților, deși „n-au fost niciodată clăcași, n-au domiciliat în Petricani și n-au avut drept de împrietărire”⁸⁴.

Loturile ce și le-au însușit prin „abuzuri netolerate” formau „un singur trup, pe care primarele și perceptorul și-au format lanurile de pîine, la care a angajat munca și pămînturile locuitorilor fără nici un cost”⁸⁵.

Numărul mare de plîngeri ale locuitorilor din Petricani se datorește încălcărilor grosolane săvîrșite de primarul Manoliu în aplicarea art. 5 și 6, care „prin mijloace de tot felul a căutat să-și împrietărească neamurile sale și indivizi ce nu-și au ființă prin comună”⁸⁶.

Prin urmare, unii din însurăței n-au primit pămîntul ce li se cuvenea, pe cînd alții ce nu aveau nici-un drept au fost împrietăriți. Cererile însurăteilor pentru pămînt și procesele între împrietăriți și stat s-au prelungit pînă la începutul secolului al XX-lea, chiar dacă acțiunea de împrietărire a însurăteilor era încheiată oficial.

Astfel, la 2 mai 1888 un număr de 202 săteni din comuna Dragomirești cereau să fie împrietăriți conform legii rurale și cea a însu-

⁸² Vasile a Morăreței din Petricani a fost deposezat de pămîntul primit și nu știa „după care lege s-a găsit în drept domnul primar a comite această deposezare ilegală” (*Ibidem* dosar nr. 2/1881, f. 413); deposezat a fost și Gheorghe Luca Coșofreacă din Humulești, fost luptător în 1877 (*Ibidem*, f. 232).

⁸³ *Ibidem*, dosar nr. 2/1881, f. 181.

⁸⁴ Primarul comunei, Chiriac Manoliu stăpînea „un loc din Tîrpești în mărime de 800 prăjini după legea rurală” și că acest loc este trecut în actele de împrietărire pe numele Frăsina Ana, Safta și Ion, frați ai primarului ce sînt din Tg. Neamț. De asemenea, primarul stăpînea locurile „a 9 oameni fără consimțămîntul lor”, iar perceptorul Vintea „la alți 8 oameni” (*Ibidem*, dosar nr. 2/1882, f. 57, 62).

⁸⁵ *Ibidem*, f. 64.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 67.

rățelelor din 1878—1879⁸⁷. După legea însurățelelor cereau să fie împrăștiate pe moșia Botești un număr de 83 de țărani din comuna Girov⁸⁸.

Procese îndelungate cu statul au avut locuitorii din Oglinzi, Tazlău, Pîngărați, Hangu, pentru revendicarea terenurilor luate din cauză că nu s-au strămutat⁸⁹.

Din cercetarea planurilor de împrăștiere a însurățelelor pe moșiile statului din județul Neamț reiese că a existat preocuparea inginerului delimitator de a prevedea drumuri prin țarină, care se legau de drumurile largi și drepte din sat, cu scopul de a ușura transportul produselor agricole de la cîmp acasă. De asemenea, în 1878 în toate comunele județului s-au rezervat loturi pentru școala primară.

O dată cu strămutarea împrăștiatelor din comunele de munte în localitățile de șes, asistăm și la modificări în structura profesională.

Cercetările de mai sus, bazate pe materiale documentare din arhive, duc la următoarele concluzii :

Condițiile în care s-au aplicat articolele 5 și 6 ale legii rurale din 1864 în județul Neamț, fără să difere prea mult de cele ce s-au petrecut în restul țării, aduc totuși elemente noi și unele particularități. Adăugîndu-i și pe cei 419 nemțeni împrăștiți în județul Iași, la cei 2.644 săteni împrăștiți în Neamț, rezultă că între 1878—1886 au fost împrăștiți 3.063 însurăței, cu o suprafață de aproximativ 11.711 ha. Cu toate acestea, în urma aplicării decretului de împrăștiere a însurățelelor nu au fost satisfăcute cerințele multor țărani rămași fără locuri de hrană. În anul 1890 un număr de 3.956 de însurăței nu aveau nici o palmă de pămînt⁹⁰.

Dacă mai avem în vedere faptul că un număr de 2.539 însurăței au primit loturi între 3—4 ha, în loc de 6 ha, cît li se cuvenea, că multe din aceste pămînturi erau neproductive ori la mari distanțe de locul natal, că acești săteni trebuiau să plătească despăgubirea enormă, impozite către stat, taxe comunale și județene, prestația în muncă pentru construirea șoselelor comunale și județene, rezultă că aplicarea articolelor 5 și 6 în județul Neamț au servit în primul rînd interesele economice și politice ale claselor dominante. Pînă la începutul secolului al XX-lea o mare parte din țărani lipsiți cu totul de pămînt și majorita-

⁸⁷ Arhiva Istorică Centrală București, fondul Ministerului Agriculturii, Comerțului, Industriei și Dimentilor, *Insurăței Neamț*, dosar nr. 1/1878, f. 957, 958, 986, 987, 968 și 979.

⁸⁸ *Ibidem.*, f. 548, 584.

⁸⁹ *Ibidem.*, dosar nr. 9/1878, f. 222.

⁹⁰ Gherghiu, D., C., *Dicționar geografic asupra județului Neamț pe anul 1890*, București, 1895, p. 43, 90, 131. 203.

tea țăranilor pe cale de proletarizare erau ținuti mai departe pe gospodăria moșierească, continuau să ia în arendă loturi mici de pământ, punind în felul acesta la dispoziția proprietarilor din județ mîna de lucru necesară. Neputînd să achite despăgubirea, 88 dintre împroprietăriții de la 1878 și-au părăsit loturile, îndreptîndu-se spre orașele județului, unde își vindeau forța de muncă, contribuind la creșterea numerică a proletariatului. Pînă în 1890, 82 de loturi intraseră în proprietatea comunelor, din cauza neputinței de plată a împroprietăriților sau a moștenitorilor lor. Accentuîndu-se stratificarea și pauperizarea țăranimii s-au creat și brațele de muncă libere necesare dezvoltării industriei județului Neamț.

Înstrăinarea și pulverizarea loturilor de la 1878, alături de faptul că mulți au fost excluși de la împroprietărire, că cei cu pământ puțin nu au primit sub nici-o formă locuri, toate acestea au făcut ca în anul 1888 numărul sătenilor fără pământ de hrană, să crească.

Ca urmare a împroprietării însurățelor, deși au fost proiectate a se înființa 7 comune noi, au luat naștere o comună și șase sate de tip modern. În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea asistăm la o dezvoltare a forțelor producătoare ale județului : se extinde grădinaritul, exportul cerealelor se intensifică, suprafețele agricole au crescut, s-a dat o atenție mai mare construirii șoselelor pentru a ușura legătura cu celelalte centre economice din țară.

Poziția economică a marilor proprietari funciari și a elementelor capitaliste în agricultura județului se întărea tot mai mult.

Împroprietărirea însurățelor din 1878—1879 realizată în condițiile creșterii luptei maselor țăărănești pentru pământ și desfășurată sub presiunea războiului din 1877—1878 a constituit un pas înainte pe calea dezvoltării capitalismului la sate.

LA DISTRIBUTION DES TERRES AUX NOUVEAUX MARIÉS SUR LES DOMAINES D'ETAT DE DÉPARTEMENT NEAMȚ (1878—1879)

RÉSUMÉ

L'auteur s'occupe d'un aspect peu connu de la loi agraire de 1864 ; il poursuit l'application des articles 5 et 6 de cette loi sur les domaines d'Etat de département Neamț, détermine le caractère et les conséquences de la distribution des terres aux nouveaux mariés.

La distributions des terres aux nouveaux mariés et la fondation des villages et des communes nouvelles sur les domaines d'Etat, avec des préoccupations de systématisation et de modernisation rurale sont les résultats de l'application des prévoyances contenus dans les articles 5 et 6 de la loi agraire de 1864.

Les travaux pour l'élaboration d'un règlement concernant la distribution des terres aux nouveaux mariés ont commencé par suite d'actions paysannes et se sont déroulés sous la pression de la guerre de 1877—1878.

Commencées au 21 Novembre 1878 l'application et la parachèvement des actions de la distribution des terres dans le département Neamț se prolongeront jusqu'en l'année 1886.

À cette occasion, dans le département Neamț, ont été mises en possession des terres 2647 paysans avec une surface de 9197 hectares et 1350 mètres carrés et sont créés 7 agglomérations rurales nouvelles.

L'auteur met en évidence les procédés utilisés par les fermiers et par les administrateurs des domaines, d'Etat dans le département Neamț à fin que les nouveaux mariés reçoivent des parcelles de terre très petites et infécondes.

Par la suite de la distribution des terres aux nouveaux mariés restés sans parcelles de terres n'ont pas été satisfaites les prétentions des plusieurs paysans du département.

N'ayant pas suffisamment de terre ces espèces de paysans tomberont de nouveaux sous la domination de grands propriétaires fonciers et des fermiers, étant obligés de travailler la terre de ceux-ci en conditions assez dures.

La distribution des terres aux nouveaux mariés de 1878—1879 a servi aux intérêts des classes dominantes.

La position des grands propriétaires fonciers et des éléments capitalistes dans l'agriculture de département Neamț s'est solidifiée continuellement.
